

УДК 351.77

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.21>

М. В. Макаренко

orcid.org/0000-0001-8677-8670

кандидат медичних наук,

директор клініки «ММ-дентал»,

здобувач наукового ступеня доктора наук кафедри державного управління

філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЯК ГОЛОВНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕПІДЕМІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено проблему збереження здоров'я українців як головної умови забезпечення епідемічного благополуччя населення з огляду на боротьбу з пандемією в усьому світі та Україні. Обґрунтовано, що здоров'я є складним системоутворюючим поняттям, наслідком взаємодії біологічної та соціальної сутності людини. Доведено, що рівень здоров'я визначається здатністю адаптаційних механізмів організму забезпечувати стійкість до різноманітних загроз навколишнього середовища. Встановлено, що вітчизняне законодавство про охорону здоров'я широко тлумачить це поняття, яке визначається як система заходів політичного, економічного, правового, соціального, культурного, наукового, медичного, протиепідемічного характеру, спрямованих на збереження, зміцнення фізичної та психологічної функцій людини, оптимальної працездатності та соціальної активності, підтримання її довголітнього активного життя, надання їй медичної допомоги у разі втрати здоров'я. Основними принципами охорони здоров'я є: дотримання прав людини та державних гарантій, пріоритет профілактичних заходів у сфері охорони здоров'я, доступність медичної допомоги та соціальна захищеність громадян у разі його погіршення. Доведено, що наявний стан здоров'я і рівень смертності населення України, особливо трудоактивного віку, за своєю генезою є проявом накопиченого довготривалого впливу різних чинників: низького рівня та якості життя населення, багаторічного незадовільного стану системи охорони здоров'я, забруднення навколишнього середовища, високого рівня зайнятості на виробництві з несприятливими для здоров'я умовами праці, знецінення здоров'я як із боку держави, так і з боку самих громадян. Особливу значимість мають питання розробки ефективних оздоровчих і профілактичних програм і стратегій задля збереження здоров'я населення України та створення середовища, сприятливого для формування і поширення соціальної, особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я.

Ключові слова: сфера охорони здоров'я, медична галузь, публічне управління, епідемічне благополуччя, охорона здоров'я.

Постановка проблеми. У сучасному світі однією із найбільш складних і недостатньо вирішених проблем є питання збереження здоров'я. Визначення терміна «здоров'я», встановлення критеріїв і методики його оцінки перебуває у фокусі уваги не лише фахівців медичної галузі, але і спеціалістів державно-управлінського, соціологічного, демографічного спрямування тощо.

Статут ВООЗ визначає здоров'я як стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя [1].

Сьогодні, на нашу думку, цей термін тлумачиться дещо ширше та розуміється як стан, за якого усі системи організму перебувають у рівновазі із природним і соціальним середовищем, що дозволяє людині вести необтяжене хворобами життя, повною мірою виконувати властиві їй функції, опікуватися здоровим способом життя, тобто мати фізичне, соціальне, матеріальне та психологічне благополуччя [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження державного регу-

лювання у сфері санітарного й епідемічного благополуччя населення, а саме системи громадського здоров'я представлені у працях вітчизняних вчених Ю.В. Вороненка, О.П. Гульчій, І.В. Гуцука, В.Ф. Москаленка, І.В. Рожкової, Н.О. Рингач, І.М. Солоненка та ін.

Мета статті – проаналізувати проблему збереження здоров'я українців як головної умови забезпечення епідемічного благополуччя населення з огляду на боротьбу з пандемією в усьому світі та Україні.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи чисельні визначення терміна здоров'я, варто зазначити, що воно є складним системоутворюючим поняттям, наслідком (продуктом) взаємодії біологічної та соціальної сутності людини. Беззаперечним видається зв'язок здоров'я та навколишнього середовища, звідси випливає, що його рівень визначається здатністю адаптаційних механізмів організму забезпечувати стійкість до різноманітних загроз навколишнього середовища.

Рішенням тридцятої сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, яка відбулася у 1977 р. у Женеві, визначено, що основною метою країн-членів Всесвітньої організації охорони здоров'я є досягнення до 2000 р. для усіх людей відповідного рівня здоров'я, який має забезпечити соціально активне й економічно продуктивне життя [3].

Охорона здоров'я громадян завжди виступає невід'ємною умовою життєдіяльності суспільства, а рівень його забезпечення належить до найважливіших завдань і відповідальності держави.

Вітчизняне законодавство про охорону здоров'я широко тлумачить це поняття, котре визначається як система заходів політичного, економічного, правового, соціального, культурного, наукового, медичного, протиепідемічного характеру, спрямованих на збереження, зміцнення фізичної та психологічної функцій людини, оптимальної працездатності та соціальної активності, підтримання її довголітнього активного життя, надання їй медичної допомоги у разі втрати здоров'я. Основними принципами охорони здоров'я є: дотримання прав людини та державних гарантій, пріоритет профілактичних захо-

дів у сфері охорони здоров'я, доступність медичної допомоги та соціальна захищеність громадян у разі його погіршення [4].

У науковій літературі розрізняють індивідуальне здоров'я окремої особи, здоров'я окремих груп людей, об'єднаних за певним принципом життєдіяльності (професією, місцем проживання, захопленнями, віком), популяційне та громадське здоров'я як більш високий соціальний рівень, який характеризує населення певної адміністративної території, країни тощо.

Громадське здоров'я зазвичай оцінюється комплексом індикаторів, до яких відносять показники інфекційної, неінфекційної професійної онкологічної, внутрішньолікарняної захворюваності, травматизму. Окрім того, кожен із зазначених критеріїв оцінюють за важкістю перебігу (і, відповідно, результату) як «захворюваність із тимчасовою втратою працездатності», «захворюваність зі стійкою втратою працездатності чи настанням інвалідності», «захворюваність зі смертельними наслідками або летальністю».

Поряд із захворюваністю найважливішими показниками, що характеризують громадське здоров'я, є демографічні та медико-демографічні показники, як-то: рівень народжуваності, смертності, природний приріст або скорочення кількості населення, а також малюкова смертність [5, с. 69].

Всесвітня організація охорони здоров'я при вивченні причинно-наслідкових зв'язків у системі «здоров'я – навколишнє середовище» використовує чотири групи показників:

Перша група – захворювання (рівень захворюваності, порівняльна поширеність).

Друга група – ризик-фактори (низька вага при народженні, ожиріння, недостатність харчування, короткі проміжки часу між пологами, низький рівень охоплення імунізацією, паління, зловживання алкоголем, лікарськими препаратами тощо).

Третя група – демографічні показники, насамперед показники смертності, які допомагають визначити групи населення з несприятливими умовами життя.

Четверта група – показники, що стосуються процесів формування рівня

здоров'я (якість медичної допомоги, рівень освіти, умови праці, рівень доходу, житлові умови, забезпеченість водою тощо).

В останні роки, крім названих критеріїв, для оцінки здоров'я населення застосовують також показники частоти та характеру передпатологічних станів [6].

Варто зазначити, що донозологічна діагностика як метод дослідження й оцінки рівня адаптації організму до негативного впливу різних чинників навколишнього середовища має стати основою для прогнозування стану здоров'я населення. До того ж фактори, які впливають на стан здоров'я населення, можуть бути пов'язані зі способом життя, станом навколишнього середовища, генотипом популяції та забезпеченістю населення медичною допомогою.

Так, питома вага впливу способу життя (куріння, вживання алкоголю і наркотиків, зловживання ліками, особливостей харчування, умов праці, матеріально-побутових умов, сімейного стану) становить 49,0–53,0%, питома вага генетичних і біологічних факторів – 18,0–22,0%, розвитку охорони здоров'я (своєчасність і якість медичної допомоги, ефективність профілактичних заходів) – 8,0–10,0%, шкідливого впливу навколишнього середовища (природно-кліматичних чинників, стану атмосферного повітря, води, ґрунту, харчових продуктів) – 17,0–20,0% [7].

Таким чином, здоров'я населення виступає узагальненим інтегральним критерієм якості середовища проживання, його впливу на життєдіяльність людини й епідемічного благополуччя.

Формування потреби у здоров'ї висуває критерій здоров'я на перші позиції у переліку найважливіших індикаторів якості життя людини та суспільства. Водночас гострота сучасних проблем здоров'я диктує нові умови щодо соціального замовлення медичній галузі, від рівня розвитку якої залежить рівень розвитку суспільства за критерієм здоров'я [8].

У цьому контексті надзвичайно важливою є проблема скорочення недостатньої фізичної активності. В Україні понад третина (37%) чоловіків і майже половина (48%) жінок ведуть малорухливий спосіб життя. З віком поширеність гіподина-

мії дещо зростає. Навіть у молодому віці рівень фізичної активності кожного четвертого чоловіка і кожної другої жінки характеризується як недостатній. На жаль, протягом 25-річного періоду спостереження частота гіподинамії у популяції вдвічі збільшилася серед чоловіків і в 1,5 разу – серед жінок. Важливе значення відводиться корекції надмірної маси тіла та боротьбі з ожирінням.

За даними національних репрезентативних вибірок, поширеність ожиріння у різних країнах Європи коливається від 5% до 20% серед чоловіків і до 30% серед жінок. У різних частинах регіону на ожиріння припадає від 2% до 8% витрат на медичну допомогу, з ним також пов'язано 10–13% смертей. Надмірна вага також є серйозними ризиком у боротьбі з пандемією, що охопила весь світ та Україну. За даними вітчизняного спеціалізованого медичного порталу, чим вищий індекс маси тіла, тим гірший прогноз COVID-19 [9].

В Україні проблема поширеності серед населення надмірної маси тіла внаслідок комплексу причин набуває особливої значущості. За розрахунковими даними ВООЗ, надмірну масу тіла мають 53% українців, у т. ч. 50,5% чоловіків і 56,0% жінок. На ожиріння хворіють 21,3% населення, у т. ч. 15,9% чоловіків і 25,7% жінок. За даними національних вибірок, надмірну масу тіла мають 29,7% українських жінок і 14,8% чоловіків, ожиріння – 20,4% та 11% відповідно. Причинами значної поширеності вказаних чинників ризику є нездоровий харчовий раціон, у якому переважають вуглеводи, та низька фізична активність.

Зростанню захворюваності сприяє низка негативних чинників, зокрема погіршення харчового раціону значної частини українців, у т. ч. зменшення споживання фруктів та овочів. За рівнем споживання фруктів та овочів на одну людину на день Україна знаходиться на 31 місці у Європейському регіоні ВООЗ. Це позначається на здоров'ї населення, зумовлюючи зниження імунітету та створення сприятливого фону для розвитку багатьох хвороб [10].

Міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, Світовий Банк, Європейський Банк реконструкції та розвитку, ВООЗ приділяють останнім часом значну увагу розвитку

охорони здоров'я та показникам здоров'я населення у різних країнах світу, оцінюючи стан їх розвитку за ними. Підхід міжнародних експертів до вивчення стану здоров'я базується на аналізі та зіставленні трьох галузей – політики, а саме демократичності в ній; економіки, а саме ВВП на душу населення та системи охорони здоров'я, яка відповідає політичній та економічній ситуації країни [11].

Серйозною проблемою з питань збереження здоров'я населення України є стан здоров'я сучасних дітей і молоді. Дві з десяти новонароджені дитини в Україні мають відхилення у здоров'ї. У підлітків і молоді стрімко прогресують «дорослі хвороби» – серця, хребта, неврози, хвороби очей, ожиріння. Такий стан справ становить реальну загрозу генофонду української нації, є ризиком для національної безпеки країни та відповідно є однією з головних проблем, котра потребує негайного вирішення на державному рівні.

Цілком очевидно, що віддзеркаленням реального рівня здоров'я підлітків (та й не лише їх) є спосіб життя, який ведуть діти та молодь, тож системна діяльність держави у напрямі поліпшення здоров'я дітей і підлітків повинна лежати у площині профілактичної діяльності з питань формування здорової поведінки та здорового способу життя. Підтвердженням цьому є наукові дослідження, що доводять пріоритетність і високу ефективність запобіжних заходів щодо профілактики захворювань і виховання культури здоров'я, аніж лікування наслідків нездорової поведінки та нездорового способу життя [12].

Висновки і пропозиції. З вищезначеного випливає, що наявний стан здоров'я і рівень смертності населення України, особливо трудоактивного віку, за своєю генезою є проявом накопиченого довготривалого впливу різних чинників: низького рівня та якості життя населення, багаторічного незадовільного стану системи охорони здоров'я, забруднення навколишнього середовища, високого рівня зайнятості на виробництві з несприятливими для здоров'я умовами праці, знецінення здоров'я як із боку держави, так і самих громадян. Поліпшення стану здоров'я українців вимагає пошуку шля-

хів збереження та його зміцнення. Особливу значимість мають питання розробки ефективних оздоровчих і профілактичних програм і стратегій задля збереження здоров'я населення України.

Для цього потрібна сприятлива публічна політика й активізація участі населення у реалізації відповідних програм. Поліпшення стану здоров'я населення в Україні вимагає реалізації широкого комплексу суспільних заходів і створення середовища, сприятливого для формування і поширення соціальної, особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я.

Список використаної літератури:

1. Устав (Конституція) Всемирной организации здравоохранения. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text.
2. Better health for everyone, everywhere. URL: <https://www.who.int/about>.
3. Thirtieth World Health Assembly, Geneva, 2-19 May 1977: Part I: Resolutions and Decisions: Annexes URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/105970>.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
5. Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (п'ятнадцяті марзеєвські читання). ДУ «ІГЗ НАМНУ». Київ, 2019. 270 с.
6. A Practical Manual for using the International Classification of Functioning, Disability and Health. URL: <https://www.who.int/classifications/drafticpracticalmanual.pdf>.
7. Законопроект «Про систему громадського здоров'я» необхідний Україні. Центр громадського здоров'я України. URL: <https://phc.org.ua/news/zakonoproekt-pro-sistemu-gromadskogo-zdorovya-neobkhdniy-ukraini>.
8. Бондар Ю.А., Лєгінєвська Н.І. Основні фактори впливу на здоров'я населення. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/en/mizhnarodna-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-stratehii-innovatsiinohorozvytku-pryrodnychkh-dystsyplindosvid-problemy-ta-perspektyvy/sektsiia-4-sotsialna-medycynahromadske-zdorovia-ta-hihiiena/10914-osnovni-factory-vplyvu-na-zdorovia-naselennia>.

9. Що вищий індекс маси тіла, тим гірший прогноз COVID-19. URL: <https://health-ua.com/news/65297-sho-vishij-ndeks-masi-tla-tim-grshij-prognoz-COVID19>.
10. Obesity Week 2020: що нового в боротьбі з ожирінням? URL: <https://health-ua.com/article/62802-Obesity-Week2020-sho-novogo-vborotb-zozhirnyam>.
11. Матеріали засідання Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування від 19 травня 2021 р. URL: <http://komzdrav.rada.gov.ua/documents/zasid9skl/74886.html>.
12. Москаленко В. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті. URL: <http://amnu.gov.ua/aktualni-problemy-zdorov-ya-ta-ohorony-zdorov-ya-u-iii-tysyacholitti/>

Makarenko M. Health preservation as a main condition for ensuring the epidemic well-being of the population

The article examines the problem of preserving the health of Ukrainians as the main condition for ensuring the epidemic well-being of the population, taking into account the fight against the pandemic throughout the world and in Ukraine. It has been substantiated that health is a complex system-forming concept, a consequence of the interaction of the biological and social essence of a person. It has been proved that the level of health is determined by the ability of the body's adaptive mechanisms to ensure resistance to the threats of the human environment. It was established that the domestic legislation on health care contains a broad interpretation of this concept, which is defined as a system of measures of a political, economic, legal, social, cultural, scientific, medical, anti-epidemic nature, aimed at preserving, strengthening the physical and psychological functions of a person, optimal performance and social activity, maintaining his long-term active life, providing him with medical assistance in case of loss of health. At the same time, the main principles of health protection are: observance of human rights and state guarantees, the priority of preventive measures in the field of health protection, the availability of medical care and social protection of citizens in the event of its deterioration. It has been proved that the current state of health and mortality of the population of Ukraine, especially of the working age, in its genesis is a manifestation of the accumulated long-term impact of various factors: low level and quality of life of the population, long-term unsatisfactory state of the health care system, environmental pollution, high employment in production with unfavorable for health by working conditions, devaluation of health both from the state and the citizens themselves. At the same time, the issues of developing effective health-improving and preventive programs and strategies for maintaining the health of the population of Ukraine and creating an environment favorable for the formation and dissemination of social, personal motivation, for the preservation and strengthening of health are of particular importance and is one of the main conditions for ensuring the epidemic well-being of the population.

Key words: healthcare sector, medical industry, public administration, epidemic well-being, healthcare.